

Васьківська Галина Олексіївна,

*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України*

ГЕНЕЗА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мета повної загальної середньої освіти — створення умов для всебічного розвитку індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей для виховання її як громадянина України, національно свідомої, демократичної, життєво і соціально компетентної

особистості. Одним із ключових напрямів реформування шкільної освіти є диференціація навчання, тобто такий освітній процес, для якого характерним є врахування індивідуальних особливостей учнів, їх глибоке вивчення, виокремлення на цій основі типологічних груп і організація їх роботи за допомогою різних методів і прийомів. Диференціація навчання є засобом втілення індивідуалізації і означає перехід дитини на власні план, програму, навчальний посібник.

Для розкриття сутності диференційованого навчання є необхідність тлумачення понятійного апарату, який пов'язаний із диференціацією. Диференціація (лат. *differentia* — різниця) означає поділ, відмінність, розчленування, розшарування цілого на різні частини, форми, ступені. Сутність понять: «диференціація навчання» — це умова функціонування освітніх систем; «диференційоване навчання» — це характерна ознака навчального процесу; «диференційований підхід» — це підхід до організації навчання.

Сьогодні, у зв'язку з реалізацією особистісно орієнтованої освітньої парадигми, активізувалась проблема диференціації навчання на всіх рівнях освіти, незважаючи на те, що її історія налічує багато років свого практичного втілення, про що йдеться в дослідженнях генези диференціації навчання Н. Дічек [2]. Якщо ми простежимо розвиток і втілення диференційованого навчання у педагогічній теорії й практиці минулого століття, то помітимо, що у 60-і рр. ХХ ст. пропагувався особистісний підхід. Сутність основних досліджень полягала у пошуках шляхів урахування особливостей учнів. У 70-х рр. була спроба втілити індивідуальний та диференційований підходи до навчання. Тоді основні дослідження були спрямовані на пошук способів і методів самостійної роботи учнів на основі їх групування за окремими якостями. У 80-х рр. уже розглядалися принципи індивідуалізації і диференціації навчання. Наукові дослідження були спрямовані на розроблення дидактичних вимог до організації навчального процесу на основі врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів. Була розроблена концепція індивідуалізації та диференціації навчання, сутність якої полягала у розкритті особливостей цілісної навчальної діяльності на основі принципів індивідуалізації та диференціації навчання. Для 90-х рр. характерним було наголошення на необхідності створення технологій індивідуалізованого та диференційованого навчання. Основна суть досліджень — створення моделей диференціації та індивідуалізації навчання на основі технологічних позицій. Повне розмежування тех-

нологій індивідуалізації та диференціації навчання. На сучасному етапі характерним є поєднання технології індивідуалізованого та диференційованого навчання в педагогічній системі особистісно орієнтованого навчання учнів і розробка педагогічних засад оптимального поєднання диференційованого та індивідуалізованого навчання в цілісній концепції особистісно орієнтованого навчання [1].

Проаналізувавши динаміку втілення диференційованого навчання у теорії і практиці педагогіки, доцільно було б розглянути, які цілі і завдання передбачали науковці у процесі втілення диференційованого навчання у практику.

1. У соціальному сенсі метою диференціації навчання є цілеспрямований вплив на формування творчого, інтелектуального, професійного потенціалу суспільства в цілому, прагнення до повнішого використання можливостей кожного члена суспільства (Бабанський Ю., Данилов М., Осмоловська І., Шахмаєв М. та ін.).

2. З психологічного погляду мета диференціації навчання спрямована на створення сприятливих умов для переходу на суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «учень–учитель», коли кожний співучасник педагогічної взаємодії стає умовою і засобом розвитку іншого. В основі цих відносин лежить спільна продуктивна діяльність учителя і учнів, яка забезпечує їхній саморозвиток (Ананьєв Б., Виготський Л., Гусак П., Занков Л., Палій А. та ін.).

3. У дидактичному аспекті метою диференціації навчання є створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку інтересів і здібностей кожного школяра шляхом реалізації сукупності методів, форм і засобів навчання, які організуються з урахуванням індивідуальних здібностей учнів з метою протидії нівелюванню особистості. Найважливішим засобом для досягнення цієї мети є надання учням можливості вибору (Васьківська Г., Вороніна Л., Галузинський В., Євтух М., Кизенко В., Онищук В., Паламарчук В., Савченко О., Трубочева С., Ярошенко О. та ін.).

4. З методичного погляду метою диференційованого навчання виступає розв'язання назрілих проблем закладів загальної середньої освіти шляхом створення досконалішої методичної системи, яка ґрунтується на зовнішній (селективній і елективній) і внутрішній (рівневій) диференціації навчання за обов'язкового дотримання освітніх стандартів (Бугайов О., Буринська Н., Бурда М., Корсакова О., Слєпкань З., Хмара Т., Ярошенко О. та ін.).

Відповідно до зазначених завдань їх реалізація дає можливість кожному учневі, незалежно від його здібностей і уподобань: а) засвоїти зміст освіти,

що є необхідним для повноцінної життєдіяльності кожної особистості, її розкриття і самореалізації у житті; б) зробити процес навчання комфортнішим, адаптуючи його до особливостей учня; в) ураховувати індивідуальні особливості, що дає змогу вчителю спиратися на наявні способи пізнання світу особистістю і розвинути ті, що недостатньо сформувалися; г) диференціювати навчання, що дає змогу учневі самовизначитися у своїх інтересах і схильностях, обирати ті напрями удосконалення освіти, які він вважає для себе особливо важливими [3, с. 32–33].

Тобто для врахування особливостей учнів необхідно створити відповідні умови, які передбачають передусім індивідуальний підхід до кожного. Диференціація навчання можлива лише у контексті особистісно орієнтованого навчання, коли відбувається спільна конструктивна діяльність учня і вчителя, коли враховується вибір учня щодо змісту, виду і форм навчального матеріалу, бажанням учня бути компетентним у ситуаціях, які можуть виникнути у подальшому житті, уже незалежно від виконання шкільних завдань. Отже, індивідуальний підхід до кожного учня може бути здійснений в умовах реалізації внутрішньої диференціації, яка має такі особливості: діти об'єднуються в групи залежно від навчальних успіхів; стимулюється самостійна робота учнів; учитель має можливість працювати з кожною групою окремо; є умови для активізації пізнавальної діяльності учнів. Освіта, яка зорієнтована на розвиток особистості і враховує її потреби, інтереси й особистісні риси, вимагає гуманізації діяльності учителя. Це ключовий момент нового педагогічного мислення, що передбачає зміни стосунків у системі вчитель–учень. Учитель має усвідомлювати свою діяльність як глибоко людську, мотивовану щирим інтересом до особистості дитини, поважним ставленням до неї, спрямовану на створення умов для успішного навчання.

Отже, основним спрямуванням діяльності сучасних закладів загальної середньої освіти має бути впровадження нових особистісно орієнтованих педагогічних технологій, в основі яких — глибоке вивчення індивідуальних особливостей дитини. Це сприятиме її всебічному розвитку, духовному зростанню та самовизначенню. Особистісно орієнтована модель навчання, сутнісними ознаками якої є здійснення освітнього процесу на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку і самонавчання учнів, осмислення визначення ними своїх потенційних можливостей і життєвих цілей, вимагає глибокого усвідомлення педагогами необхідності побудови нової педагогічної системи.

Література

1. Васьківська Г.О. Теоретико-методичні засади диференціації навчання в сучасній школі / Г.О. Васьківська, В.І. Кизенко // Рідна школа.— 2011.— № 6.— С. 15–20.
2. Дічек Н.П. Диференціація навчання як проблема розвитку вітчизняного шкільництва в імперську добу (80-ті рр. XIX ст.— до 1917 р.) / Н.П. Дічек // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти: зб. наук. праць.— К.: Хмельницький, 2011.— С. 232–241.
3. Осмоловская И. М. Дифференциация процесса обучения в современной школе: учеб. пособие / И. М. Осмоловская.— М.: Из-во Московского психол.-соц. ин-та; Воронеж — Из-во НПО «МОДЭК», 2004.— 176 с.